

Daniel Grabar²³²

Splošna bolnišnica Murska Sobota med osamosvojitveno vojno

Uvod

Med osamosvojitveno vojno v Sloveniji je murskosoboška bolnišnica oskrbela 79 ranjencev. 29 poškodovanih oseb je bilo hospitaliziranih, ostali so bili zdravljeni ambulantno. Navedeno število oskrbljenih ranjencev in poškodovancev služi kot prikaz celotnega dela zaposlenih v bolnišnici med vojnim dogajanjem in dobi pravi pomen ob zavedanju, da je bilo v tem času potrebno obravnavati tudi vso drugo zdravstveno problematiko v regiji, saj so bile možnosti za prevoze znatno otežene. V sila zahtevnih razmerah je bilo potrebno poskrbeti za vsakega bolnika, razen tega pa še zagotoviti vse potrebno za delovanje bolnišnice, in sicer od organizacijskih ukrepov do zagotavljanja zdravil, materiala, prehrane in vsega ostalega, kar je nepogrešljivo za delovanje zdravstvene ustanove. Velika zavzetost vodstva, odgovornih in zares vsakega zaposlenega je zagotavljala nemoteno delo in najvišjo možno oskrbo vsakega pacienta, ki jo je potreboval.

Bolnišnica v vojni

Izvajalci medicinske dejavnosti najraje delamo v urejenem okolju in ne maramo hitrih sprememb. Prvi tedni poletja 1991 so v naše delo vnesli še več nemira, kot so ga bili sicer ob izbruhu vojne za osamosvojitve deležni ostali Slovenci. V naše sanje o drugačni, lepši prihodnosti je z vso silovitostjo vdrla zahteva, da moramo kar čez noč preiti na povsem nove, za nas v praksi še nikoli videne zahteve dela. Časa za odločanje, pripravo in premišljevanje ni bilo. Prvi ranjenci so nas s hudimi strelnimi poškodbami postavili pred neizprosna dejstva. Deli teoretične snovi v poglavjih o medicini v vojnih razmerah, ki smo jih med študijem le na hitro preleteli, so postali najbolj iskano področje za pridobivanje novih znanj. Z neizbežnim smo se spoprijeli z veliko mero zagnanosti, vneme in požrtvovalnosti.

Vodstvo bolnišnice je takratno doživljanje povzelo v uvodu strokovnega poročila za leto 1991: »V zgodovini Slovencev bo leto 1991 gotovo zapisano kot leto velikih sprememb. Dosegli smo to, o čemer so naši predniki sanjali stoletja. Stopili smo v pluralistično družbo.

232 Poln strokovni naziv avtorja je prim. asist. Daniel Grabar, dr. med., spec. anest. z reanim.

Z vojno smo dosegli samostojnost in mednarodno priznanje.« (Trček,1992). Veličastne misli povzemajo takratna hotenja in pripravljenost vsakega posameznika v kolektivu bolnišnice, da se z največjo angažiranostjo preda ustvarjanju zelenega.

Sreda, 26. junija 1991

Temne slutnje zaradi preteče nevarnosti so s prvo kruto podobo v naše sanjarjenje o uresničevanju svetlejših strokovnih prihodnosti vdrle že pred samim izbruhom spopadov. Pod vtisom hitrega razvijanja komaj slutnih dogodkov smo v sredo, 26. junija 1991, začeli z rednim delom. V toplem poletnem jutru smo se zbirali z mislimi na torkov sklep o odpovedi opravljanja nenujnih posegov in o prizadevanjih za povečanje zalog zdravil, materiala in hrane. Kljub zlim slutnjam smo nekje v sebi upali, da nas bo najhujše obšlo, da ne bomo pričali trpljenju in mukam poškodovanih v nesmiselnem izbruhu nasilja. Toda ob 10.30 so parajoči zvoki siren reševalnega vozila dokončno potrdili, da gre zares. Odgovorni smo takrat že prejeli sporočilo, da z urjenja teritorialcev peljejo ranjenega vojaka.

Splošna bolnica Murska Sobota pred četrto stoletje (Arhiv: SB MS)

Komaj je utihnilo škripanje zavor reševalnega avtomobila, smo že odpirali vrata vozila. V očeh preprostega mladeniča z nenavadno ukrivljeno nogo v okrvavljenih obvezah je bilo čutiti pričakovanje pomoči, prikrito slutnjo strahu in izraz bolečine. V ambulanti smo zagledali rano na desnem stegnu, hudo poškodovano medenico in zlomljeno drugo nogo. Za večino od nas je bila to prva strelna rana v življenju, ki ni bila posledica medsebojnih obračunavanj ali nesreče. Bila je rana, ki je nam je odkrivala nesmiseln svet nasilnega zatiranja idealov, obenem pa neobhodno pot žrtvovanja za doseganje svetlih ciljev, samostojnosti in svobode. Kmalu se je začela prva operacija ranjenca v naši vojni, čeprav se še ta niti začela ni. Na žalost smo že med operacijo dobili informacijo, da je v Divači ob 14.30 padel prvi strel. Sprožil ga je oficir JLA. Takrat ni bilo več nobenega dvoma, ujeti smo bili v vrtincu nasilja, postavljeni pred zahtevo, da lajšamo trpljenje in rešujemo življenja za vsako ceno, ne glede na svoja pričakovanja in potrebe po odrekanju. Tudi vsi v bolnišnici, od prvega do zadnjega, smo sprejeli to ceno.

V naslednjih dneh so se življenjske poti bolnišničnih pacientov in osebja prepletle na neverjeten način, postali smo del nerazločljive celote pri izmenjavanju požrtvovalnosti, dajanja, odrekanja in človečnosti. Mlad fant je v enem od predahov pripovedoval svojo zgodbo. Na svojstven način je opisoval čiščenje orožja, ko je nenadoma zaslišal silen pok. Vsi so skočili pokonci in stekli k vratom, on pa se ni mogel niti premakniti. Nobenih bolečin ni bilo, le nemoč, telo ni več ubogalo. Popolnoma sam v prej polnem prostoru je pogledal proti tlom, kamor so v vse večjo živo rdečo lužico vse hitreje kapljale debele vlečljive kaplje krvi. Šele v naslednjih, kot večnost dolgih trenutkih, je ugotovil, da je kri njegova, da je ustreljen in da se je med čiščenjem sprožila puška, v kateri je ostal naboj. Nerazumljivo. Cena neizkušnosti, strahu, negotovosti v skrbi za preživetje, za svoje domače? Pripoved je bila še zmeraj rahlo zmedena, prežeta z vprašanji o izidu zdravljenja, teži posledic, povezana s skrbjo za prihodnost v neverjetno vprašanje, kdaj se bo lahko pridružil svojim tovarišem. Kako težke so bile besede, da bo ostal z vojno zaznamovan za zmeraj. Tako kot toliko rojakov, kot v svoji notranjosti vsak od nas, ki smo vojno doživeli!

Četrtek, 27. junija 1991

Dan v bolnišnici se je začel z ocenjevanjem zalog, preštevanjem razpoložljivih postelj, v pogovorih, na kaj moramo biti pripravljeni. Spremljali smo vesti o premikih pripadnikov JLA, se dogovarjali z odgovornimi v regiji in Ljubljani, kako najbolje poskrbeti za vse zdravstvene potrebe v različnih scenarijih in v negotovosti upali, da vsega dogovorjenega nikoli ne bo potrebno realizirati. Toda kaj, ko je kruta realnost z novim zavijanjem siren reševalnega vozila malo pred tretjo uro z vso silovitostjo ponovno udarila med nas.

Pripeljali so 27-letnega teritorialca s prestreljenim stopalom. Po vojnomedicinski doktrini je bil problem preprost, mlademu človeku pa se je v trenutku svet obrnil na glavo. Vprašanja, ki so ga mučila, so bila veliko bolj povezana z nerazumnostjo dogajanja, kako se je sploh lahko zgodilo, bo še kdaj lahko hodil, zakaj je to potrebno. Prepustili smo ga dežurni ekipi in se zaenkrat po končanem delovnem dnevu odpravili domov. Zapisali smo

si vse telefonske številke in se dogovorili, da se bomo ob novicah o izbruhu spopadov vrnili na svoja delovna mesta.

Prelete helikopterjev nad našim mestom smo v poletnem četrtekovem popoldnevu doživljali vsi, razen tistih na delovnih mestih, z veliko tesnobo ob pogledu na oboroženega vojaka, ki je z avtomatskim orožjem, uperjenim v mesto, sedel pri odprtih vratih helikopterja. Bili smo v glavnem na svojih domovih in v stalni pripravljenosti, da se odzovemo na klic. Naslednjih nekaj dni smo na dom morali pozabiti, bili smo na razpolago našim branilcem in poškodovanim v agresiji.

Malo pred 20. uro so se pojavile vesti o obstreljevanju v okolici mejnega prehoda Hodoš. Med večernim neurjem smo se posamezniki vračali na delovna mesta. Brez posebnega klica ali zahteve, da se moramo vrniti na delo, so se ekipe sestavljale, dopolnjevale in čakale. Bali smo se, da bodo pripeljali znance in drage osebe, na katere streljajo mladeniči, s katerimi so ti še pred dnevi med njihovim služenjem vojaškega roka v naših krajih delili lepote pokrajine.

Okrog 21. ure so nam sporočili, da peljejo ranjenca in kmalu so iz reševalnega vozila pripeljali 19-letnega vojaka, Slovenca, s prestreljenim desnim stegnom. Med nameščanjem v sprejemni ambulanti se je celo do bolnišnice slišalo nekaj strelav območja ob murskosoboški vojašnici. Mlad vojak je med bolečinami poskušal opisati dogajanje pri vojašnici in med pripovedovanjem kar naprej zastavljal vprašanja, kako ga je lahko ustrelil njegov tovariš, makedonski vojak, ki je med manipuliranjem z orožjem sprožil strel. Lahko bi me ubil, lahko me sploh ne bi bilo več, so bile pretresljive ugotovitve mladega ranjenca,

ki so svoj višek dosegle v zadnjem stavku, preden je v uvodu v anestezijo že na pol uspavan, pred začetkom zahtevne operacije še enkrat postavil vsem ključujoče vprašanje: »Zakaj?« Zakaj se to dogaja, zakaj pri nas, zakaj je doletelo mene, zakaj se ta naš lep svet kar naenkrat suče v vrtincu pokanja pušk, kopičenja orožja in streljanju človeka na človeka.

Poročila z mejnih prehodov niso bila nič kaj pomirjujoča. Obstreljevanja, premikanje enot in neuspešna pogajanja so najavljala negotovo noč. Zaposleni smo si na različnih

Vojak Roman Brvar je izven življenjske nevarnosti.

Mladega vojaka Romana iz Trojan, ki ga prikazuje tudi fotografija, smo povprašali, kako je prišlo do nesreče.

Dejal nam je: »Zgodilo se je v četrtek okoli osme zvečer, v soboški vojašnici. Kot vse kaže, me je po nesreči obstrelil makedonski vojak, ki je skupaj z mano služil vojaški rok. Bolečine so hude, želim si le, da bi se vse to že enkrat končalo.«

*Zapis v Vestniku o ranjenem vojaku
(Vestnik, posebna izdaja, 28. 6. 1991)*

koncih bolnišnice urejali zasilna počivališča, nič kaj udobna v stalni slutnji, da jih kaj veliko niti ne bo možno koristiti.

Petek, 28. junija 1991

Temne slutnje so hitro dobile konkretno podobo z obvestilom kmalu po polnoči, da iz soboške vojašnice prihaja ranjen vojak. Na srečo tokrat spet prestreljeno stopalo, za katero ni bila potrebna zahtevna kirurška oskrba. Za zdravstvene delavce je bila bolj vaja pred hudo resnimi dogodki nastajajočega dne, ko se bodo razmahnili spopadi.

V svetlikanje novega dne je sončni vzhod pospremil sprejem 20-letnega branilca domovine, ki se je poškodoval med opravljanjem vojaške dolžnosti pri padcu z ograje. Dogodka se ni spominjal, hujših poškodb ni bilo, prisotne sledi pa so nakazovale, da je tudi obramba mostu zahtevna naloga, tvegana in nevarna. Poškodovanca smo zadržali na opazovanju, po ustrezni terapiji je že isti dan zahteval odpust. Po njegovih besedah se je bilo čim prej treba vrniti k opravljanju dolžnosti.

Bolnišnica je dobila povsem drugačno podobo. Čakalnice, kjer se je ob takih dneh običajno gnetlo pacientov, so bile povsem prazne. Ambulante so bile spremenjene v prave majhne centre za zdravstveno oskrbo z vsemi možnimi pripomočki in materiali za oskrbo raznovrstnih poškodb. Zaposleni smo z nestrpnostjo spremljali poročila o dogajanjih na mejnih prehodih in prodiranju kolon JLA po Pomurju, v glavnem po Prlekiji. Ranjence so dovažali, manjše poškodbe so bile nemudoma oskrbljene, intenzivno smo odpuščali vse tiste, pri katerih je bilo nadaljnje zdravljenje možno tudi v domačem okolju.

Dopoldan se je stopnjeval v vse večjo negotovost zaradi poročil o različnih spopadih in obstreljevanjih. Nekaj minut po deveti uri so nas obvestili, da je prišlo do hudega obstreljevanja v Radencih. Po prvih informacijah naj bi bilo več mrtvih, predvsem med pripadniki JLA, poškodovani pa so bili tudi civilisti. Vozila so reševalna vozila, sodelavci so pripovedovali o težavah pri dostopu do ranjenih, izmučeni so opisovali postopke pri nudenju prve oskrbe in svojo izpostavljenost pri delu.

Med več ranjenimi so pripeljali tudi hudo poškodovanega civilista. Peljal naj bi se po svoji vsakodnevni poti po Radencih in ko je obstal, sedeč na motornem kolesu, so ga zadele krogle vojakov JLA, ki so streljali na cilje ob cesti. Hudo poškodovanemu smo zagotovili takojšnjo oskrbo, čeprav je bilo že ob sprejemu očitno, da gre za hude poškodbe. S prestreljenim trebuhom in hudo prizadetega smo položili na operacijsko mizo. Postopek, ki ga zahteva medicinska doktrina, je bil dovolj za podaljšanje življenja, raztrgano črevesje in poškodovane glavne dovodne žile za prehranjevanje trebušne votline pa izredno slaba popotnica za preživetje. Po intenzivnem zdravljenju je 3. julija 1991 ob 1.30 v bolnišnici umrl (Habulin, 2011, str. 64).

Skozi okna operacijskih prostorov smo izvajalci oskrbe najhuje poškodovanih oseb opazovali prelete vojaških letal nad našim mestom. Kako zlovešče so bile sive ptice, ko smo jih opazovali nad svojimi glavami. Še posebej, ko so izpod njihovih kril šviglni ognjeni zublji projektilov, usmerjenih na naše domove, na naše najdražje, ki so se v nezaščitenih domovih skrivali po kletah in trepetali za svoja življenja. V bolnišnici smo se počutili vsaj nekoliko

varnejše z občutkom, da velik rdeč križ na strehi bolnišnice zagotavlja nenapadanje. Ko smo pozneje izvedeli, da pripadniki JLA zlorablajo oznake Rdečega križa in bili v nadaljevanju spopadov na območjih nekdanje Jugoslavije priča napadom na zdravstvene ustanove, smo šele spoznali, kako smo se takrat naivno motili.

V našo zavest o uničevanju domov je prodrla vest, da so prispeli novi ranjenci, med njimi tudi hudo prestrašeni vojaki, ki okrvavljeni niti niso vedeli, ali so poškodovani, neprespani, izmučeni ali zbegani. Po pregledu smo jih pomirili in jim zagotovili namestitev v bolnišnici. Medicinske ekipe so jih prevzemale in jim nudile vso potrebno razpoložljivo oskrbo. Vodstva oddelkov in bolnišnice so se dogovarjala o nadaljnjih postopkih, bili so v stalni zvezi s poveljujočimi v regiji in s pristojnimi v Ljubljani. Čas se je zavrtil drugače, v bolnišnici ga nismo več merili z urami, ampak z oskrbovanci. V operacijskih dvoranah smo hiteli, da bi čim hitreje in čim bolj kakovostno oskrbeti najhujše poškodovane in zagotovili prostor za morebitne nove poškodovance.

Popoldanski napad letal je poškodoval tovorno vozilo in hiše v mestu. Vest je še bolj boleče zarezala v našo izčrpanost v najhujšem dnevu osamosvojitvene vojne v bolnišnici. Sporočili so nam, da so letala JLA obstreljevala soboško vojašnico in da bi lahko bilo poškodovano večje število vojakov. Kmalu za sporočilom so se spet oglasile sirene reševalnih vozil. V podaljševanje senc, ki so nastajale na poletni večer, ki bi se lahko prijetno razprostrl nad našo pokrajino, so enega za drugim pripeljali dva hudo poškodovana vojaka. 19-letna fanta, ki ju je poškodovala raketa iz letala, oba z grdimi poškodbami spodnjega dela trebuha, sta bila hudo prizadeta in bilo ju je treba nujno operirati.

	DIAGNOZA anamneza, ugotovitev in potek bolezni	TERAPIJA
1927	Caust. okužbe sru Caust. et exco. et. feli. 85 nim.	11003 01003
1972	Vulnus sclopetorum 86 obdominij	sprijet
20/1971	Vul. sclopet. rep. 86 Jemov's prot. l-ma et sterot	
1957		1153

Del zapisa v sprejemni knjigi kirurških ambulant (Arhiv: SB MS)

Poškodbi obeh vojakov, ki naj bi ju na straži v vojašnici zadeli delci rakete, izstreljene iz letala JLA, sta bili podobni. Oba fanta je hudo skrbelo, kaj bo z njima. Eden je spraševal, ali jima bomo res pomagali in bosta potem lahko šla domov. Nekaj mesecev mlajši vojak je hudo trpel. Po prvi umiritvi bolečin je začel spraševati o teži poškodbe. Stavki, da ne čuti spodnje polovice telesa, da na tak način ni možno preživeti, da mu ni jasno, zakaj mora tako mlad umreti, so delovali zmedeno. Da je imel tako rad to mesto, kjer so ga ubili njegovi, da ni hotel nikomur nič slabega, le domov bi rad šel. Zakaj so poslali letala nad njih, zakaj to nesmiselno početje? Povedali smo mu, kako ga bomo operirali in da je stanje zaskrbljujoče. Preden je zaspal, me je vprašal, če me lahko prime za roko, ko ga bom uspaval in me prosil, da ga naj držim za roko med narkozo, ko bo umiral. Poskušal sem ga potolažiti, pomiriti, pa mi je povsem jasno povedal, da točno ve, da bo umrl, da nikoli več ne bo videl svojega kraja in svojih dragih, da si samo želi, naj ga ne pustim samega, ko bo smrt prišla ponj. Prosil me je, naj pustim vse drugo, naj nič več ne delam, ko bo tako daleč, naj ga samo mirno držim za roko.

Po nekaj urah prizadevanj več izkušenih kirurgov in pravem boju za ohranitev mladega življenja smo morali priznati lastno nemoč. Raztrgana medenica s hudo prizadetimi trebušnimi organi je bila za njegov mlad organizem preveč. Že globoko v noč, ko so tišino prekinjali odmevi oddaljenega streljanja, smo vsi v operacijski dvorani onemeli. Po agoniji, z življenjem težko združljivi poškodbi telesa, je na svoj način obstalo tudi srce. Nam domači piski monitorja za nadzor življenjskih funkcij so utihnili, niti besede več nismo mogli izreči. Težko je bilo dojeti, da se njegova roka, ki sem jo stiskal, počasi ohlaja. Obljubo sem držal, moja roka, ki je še malo prej z vso ihto in prizadevanjem stiskala vrečke krvi, da bi je čim več hitro steklo v telo poškodovanca, je preprosto obmirovala v njegovi dlani. Le še to je bilo mogoče storiti. Smrt nam je vzela prvega ranjenca.

Tišina med pospravljanjem operacijskih prostorov še nikoli ni bila tako mučna. Vse nas je pretresla nepotrebna smrt, dotaknila se nas je bolj od spoznanja, da je sodobna medicina ob takih hudih poškodbah nemočna. Bolela nas je, zavedali smo se negotovosti v naslednjih dneh in teže neverjetnega vprašanja, kdo bo naslednji. Bo morda kdo od nas, kdo od naših najdražjih, kaj nam je namenila usoda v nesmiselnem ropotanju orožja?

Drugi vojak je preživel, sreča je bila na njegovi strani. Ali ni hudo, da govorimo o sreči že, če preživiš? Da ne potrebujemo nič več, le golo življenje, smo razmišljali, ko smo že proti jutru zaključevali za vse črn, strašen dan. Po stolih, zasilnih ležiščih, arhivih, hodnikih in pisarnah smo si poiskali prostor za nekaj uric nemirnega nabiranja moči za nastajajoči dan.

Sobota, 29. junija 1991

Novo poletno jutro ni prineslo olajšanja. Poslušali smo novice s posameznih bojišč, s strahom opazovali nebo in skrbeli za hospitalizirane paciente. Nadaljevali smo z intenzivnim odpuščanjem vseh, ki niso več potrebovali bolnišničnega zdravljenja. Še prejšnji dan jih je bilo v bolnišnici 433 in več kot sto smo jih v tem sobotnem dnevu napotili domov.

Ob sicer pestrem dogajanju na političnem, vojaškem in civilnem področju

v regiji sta nas v soboto dopoldan obiskala predsednik soboške občinske skupščine in podpredsednica izvršnega sveta. Takrat se je v bolnišnici zdravilo 15 poškodovancev, večina vojakov JLA, dva teritorialca in dva civilista. Ugodno sta ocenila pripravljenost in opremljenost bolnišnice, predvsem pa pripravljenost zdravstvenih delavcev na varovanje življenj ne glede na razmere.

Uspeli smo urediti ambulante in poskrbeti za operacijske prostore. V prostorih intenzivnega zdravljenja smo nameščali dodatne postelje in med odpisanimi aparati iskali še vsaj za silo delujoče. Za vsak primer, če bi se agresija stopnjevala, da bi jih lahko v skrajni sili uporabili za reševanje življenj. Obravnavali smo kar nekaj poškodb različnih pripadnikov, udeleženih v spopadih, v glavnem pa ta dan ni bilo sprejetih ranjencev s hujšimi strelnimi poškodbami.

Zaposleni smo kar ostajali na delovnih mestih. K nekaterim so se preselile družine, v glavnem z majhnimi otroki. Ob alarmih smo se skupaj stiskali na hodnikih kletnih prostorov zaposleni, nekaj svojcev in pacienti. Bili smo kot ogromna družina. Paciente na intenzivnem zdravljenju smo med alarmi namestili v sredino prostora, vsaj stran od oken, saj ni bilo nobenih zaklonišč, bili pa so odvisni od aparatov, na katere so bili priklopljeni.

Zdravstveni delavci pa smo se soočali še z več izzivi. V bolnišnico je bilo sprejetih tudi nekaj vojakov in starešin JLA, ki so v glavnem sprevideli nesmiselnost početja in se želeli na najbolj preprost način umakniti iz spopadov. Večina jih je želela le priti do svojih domačih. Nekateri smo nameščali po bolniških sobah v bolniških pižamah, nato pa jim podarjali svoja civilna oblačila za pot domov. Nihče ni spraševal o ceni, storili smo vse, kar smo lahko, da smo olajšali trpljenje in pomagali pomoči potrebnim.

Nedelja, 30. junija 1991

Nedeljski dopoldan kljub novicam o zavzetju večine mejnih prehodov in predajah vojakov JLA ni prinašal olajšanja. Skrbeli smo za paciente, odpuščali ozdravljene, tako da smo preko dneva ostali s 316 pacienti.

V pričakovanje ugodnejših vesti so ob 9. uri v nedeljsko jutro zatulile sirene, bil je zračni alarm. Ponovili smo postopek. Vse, ki smo jih lahko, smo premeščali v kletne prostore, intenzivno ozdravljene pa premikali čim dlje od oken. Kljub temu so naši pogledi nemočno uhajali proti modrini in oblačkom na poletnem nebu v strahu, kaj nam bo prineslo, od kod in s kakšnim tovorom se bodo spustile neprijazne sive ptice in nam med nemočnim opazovanjem razblinile še zadnje sanje o možnostih, da bi se dogovorili o mirnem prehodu v svet sanj in idealov. Na srečo jih do 10.18, ko je bil zračni alarm preklican, nad naše mesto ni bilo (Muzej Slovenske vojske, 2006, str. 10).

V tem času pa se je razvila zanimiva debata, kdo bo na intenzivnem zdravljenju ostal ob pacientih, ki jih ni bilo možno nikamor premestiti. Takratna predstojnica je odločno povedala, da je najstarejša, da je nje najmanj škoda in da bo ostala z bolniki. Prav prisilila nas je, da smo šli z ostalimi v kletne prostore. Pa nismo dolgo vzdržali, že po nekaj minutah smo se drug za drugim vračali k bolnikom in ji pojasnjevali, da tudi spodaj nismo

nič bolj varni. Razumela je in skupaj smo kljub zračnemu alarmu nadaljevali delo.

Komaj se je nedelja prevesila v zgodnji popoldan, smo že okrog 13. ure prejeli sporočilo, da je v eni od enot TO ob reki Muri nastala hujša eksplozija in da je zagotovo veliko ranjenih, morda tudi mrtvih. V nekaj minutah so bile spet vse razpoložljive zdravstvene ekipe na mestu za dovoz ranjencev in poškodovancev. Čez čas so pripeljali dva huje ranjena miličnika, pripadnika TO in civilista. Izvedeli smo, da naj bi ob prevzemu protioklepnega orožja in prikazu delovanja prišlo do eksplozije izstrelka. Opisovali so obupno prizadevanje,

da bi zapustili prostor, v katerem je bila večja količina orožja, ko je bil aktiviran protitankovski izstrelak. Toda vsem ni uspelo. Najbolj prizadete, da so pripeljali, verjetno pa bo še kdo iskal zdravstveno pomoč.

*Poročilo o eksploziji rakete na Petanjcih
(Vestnik, posebna izdaja, 1. 7. 1991)*

Zdaj že uigrane ekipe so takoj prevzele svoje delo, sledila je hitra diagnostika, sprotno zapisovanje ugotovljenega in takojšnja oskrba. Tisto, kar je bilo možno, smo oskrbeli že v ambulanti, vse večje poškodbe po opravljeni diagnostiki, največkrat po rentgenskem slikanju in ultrazvočni preiskavi, pa v operacijskih prostorih.

Vsaj devet operacijskih dvoran smo za silo opremili, v najslabšem primeru smo se pogovarjali o možnem koriščenju enajstih operacijskih prostorov. Večji problem nam je predstavljalo pomanjkanje kadra, kljub temu da smo dejansko vsi dosegljivi ostajali ves čas v bolnišnici. Velik problem je predstavljal tudi v glavnem okvarjen CT-aparat. Zaradi zaprtih mej serviser iz tujine ni mogel priti odpraviti okvare in ostali smo brez računalniške tomografije.

Odd. števil:

Mat. števil:

Leto 19.....

POŠKODBENI KARTON

Ime:	Bivališče:
Rojen: V:	Zaposlitev:
Poklic:	Štev. zdr. izkaznice:

Podatki o nesreči: Dan v tednu: Traumatizem

Datum: 6.1991, ob 3 uri, pred-po delu, P, T, S, Č, P, S, N, ind. agr., prom. šport, otr., ostalo

Prva pomoč: Esmarch: da-ne, umetno dihanje: da-ne, prvi zavoj: da-ne, TAT: da-ne, MO: da-ne

Pošilja: dr. diagnoza:

Transport: peš, nosila, voz, kolo, motor, žel., avto, kdo: RA

Sprejet: 6.1991, ob 2,50 uri, ur (dni) po poškodb, alkohol: da-ne dr. Ludvik Norčič, spec. kirurg

Odpuščen: 4.1991, ozdr., zboljšan, samovoljno prekinil zdravljenje, premeščen, (umrl, ob, ...)

Diagnoza: Vulnera explosiva anebrachii utr.,
vuln. man. dex., femoris sin., cruris lrg.
dax., dorsi pedis dex., cruris sin. et talocruralis sin. Ablatio calc. sin.

Anamneza: Poškodovan s protitankovsko granato, ki je eksplodirala pri poiskušanju.

Status: pr.: srednje postave, normalnega habitus, koža in vidne sluznice primerno prekrvljene, pri zavesti; prizadet.
Glava: bp.
Vrat: bp.
Thorax: simetričen, resp. enakomerno gibljiv.
Pulmo, cor: bp.
Abdomen: bp.
Extremite: na desni in levi podlehti v sredini dve manjši rani, v desni dlani v sredini nekoliko večja rana, še ena manjša v predelu baze kazalca.
Na levem stegnu zadaj ena večja eksplozivna rana veličine približno 8 cm², ki sega do fascije, okrog manjših eksplozivnih ranic.
Na desni goleni spredaj v sredini ena večja eksplozivna rana, površine približno prav tako 8 cm², v okolici številne manjše eksplozivne ranice, ki segajo vse do hrbtišča desnega stopala in do palca. Na levi goleni z medialne strani približno 9 cm² eksplozivna rana, v okolici številne manjše eksplozivne rane.
V področju gležnja na levi strani je obsežna eksplozivna rana z odbitimi kalkaneusom, ki ga praktično ni, poškodovane so tudi ostale strukture tega področja, sklep je povsem odprt, pulz dorsalis ped. v višini gležnja tipam.
Nevrološko bp.

Rtg. izvid:

Poškodbeni karton enega od ranjencev v osamosvojitveni vojni (Arhiv: SB MS)

Nadaljnji julijski dnevi

Poletni dnevi s precej pogostimi deževnimi obdobji so se nadaljevali ob spodbudnih vesteh s političnih prizorišč in umirjanju spopadov na mejnih prehodih, zato pa smo bili v toliko večji negotovosti med dogajanjem v Gornji Radgoni, Kuzmi in na Hodošu, še posebej napeto pa je v naslednjih dneh postajalo v Murški Soboti.

Ponedeljkovo zagotovilo JLA, da umika vojake v vojašnice, je vodstvo bolnišnice sprejelo z olajšanjem in izdalo sklep o preklicu prepovedi koriščenja načrtovanih odsotnosti. Vseeno nas je večina zdravstvenih delavcev ostajala, pripravljena pomagati še naprej.

Če je zavzetej mejnega prehoda Kuzma v torek, 2. julija, bila dobra novica, so napetost spet stopnjevali napadi dveh letal v Prlekiji in dogajanje v Gornji Radgoni. Tankovsko obstreljevanje ni ponehalo in bali smo se hujšega izbruha nasilja.

Pričela je prihajati pomoč iz tujine. Pravzaprav je bilo v teh dneh sila težko

zagotavljati oskrbo. Poti preko Mure so bile prekinjene, tako da smo material iz centrov dobivali s prelaganjem, nato pa s prenašanjem preko mostov in celo z aktiviranjem brodov na Muri. V ponedeljek je na Hodoš prispela pošiljka pomoči iz sombotelske bolnišnice, in sicer 15 steklenic krvi in 10 steklenic krvnih derivatov. V naslednjih dneh je v Gederovce prispela tudi pošiljka iz ingolstadtske bolnišnice. Dobili smo rentgenske filme, injekcije, obvezilni material in krvne derivate, dobivali pa smo tudi pomoč iz sosednje Avstrije.

POMOČ IZ SOMBOTELA

Sekretar Rdečega križa, odgovoren za Železno županijo na Madžarski, je v ponedeljek na hodoški mejni prehod pripeljal pošiljko, pomoč sombotelske bolnišnice. Bilo je petnajst steklenic krvi (Rh-negativne) ter deset steklenic krvnih derivatov. Ponudeno pomoč sta prevzela občinski Rdeči križ ter soboška bolnišnica. Morda še nekaj stavkov o razmerah na mejnem prehodu Hodoš. V opoldanskih urah je bilo ob meji povsem mirno, ljudje so opravljali dela na polju, državno mejo pa je prestopil le en potnik. Le nekaj tovornjakov, napoljenih s tovorom, je čakalo ob robu ceste, da bi jih po potrebi premaknili na cesto za barikado.

Sprejemanje pomoči iz tujine (Vestnik, posebna izdaja, 3. 7. 1991)

INGOLSTADT ZA BOLNIŠNICO

Mesto Ingolstadt in njegova klinika sta za soboško bolnišnico pripravila pošiljko pomoči, ki so jo v tistem času v bolnišnici najbolj potrebovali. Iz Nemčije so v četrtek na mejni prehod v Gederovce pripeljali rentgenske filme, insulin, injekcije, obvezilni material, krvne derivate, zdravila in drugo. Pomoč prijateljskega mesta in klinike, s katero soboška bolnišnica zelo dobro sodeluje, sta prevzela pomočnik direktorja soboške bolnišnice ter podpredsednica izvršnega sveta.

mh

Tudi iz Ingolstadta je bolnišnica dobila pomoč. (Vestnik, 11. 7. 1991)

Prihajali so ranjenci in poškodovanci z obeh strani spopadov. Z umirjanjem razmer je tudi njihova oskrba dobivala drugačen poudarek, saj smo ob razglasitvi premirja spet prešli na standardno prakso zdravljenja, ki se razlikuje od zdravljenja po vojnomedicinski doktrini.

Razmere so se sicer umirjale, vendar pa so v naše delo še posebej zarezali alarmi v Murski Soboti ob grožnjah minometnih napadov iz vojašnice v mestu. V enem od popoldnevov so sirene razglasile alarm, ko smo zapuščali bolnišnico po opravljenem dopoldanskem delu. Kljub temu smo nadaljevali pot proti domu, saj druge izbire ni bilo. Po svoje zanimiva in groteskna je bila vožnja s kolesom iz bolnišnice proti mestu. Izza ograje pri pokopališču je naenkrat skočila postava v vojaški uniformi in uperila avtomatsko puško v bližajoče. V trenutni zmedu se ni bilo enostavno znajti, na srečo pa smo hitro razjasnili, da smo zdravniki iz bolnišnice, vojak pa da je teritorialec in nas prosi, naj si poiščemo zaklonišče, ker se v vojašnici nekaj kuha. Mesto je bilo kot izumrlo, v poletnem soncu ni bilo glasu od nikoder. Zloveščo tišino je naenkrat prerezal rezek zvok. Kolesarji smo kar popadali v bližnjo živo mejo v prepričanju, da se je nad nas spustil rafal iz letala. Leže v vejah in opraskani smo ugotovili, da je nekdo le spustil roletno na oknu in med smehom nadaljevali pot.

Ranjence in poškodovance smo v naslednjih dneh oskrbeli z enako zavzetostjo. Z zaključevanjem vojaških operacij se je tudi med nas vračala vedrina. Še bolj jo je krepila zavest, da smo bili del osamosvajanja, da smo na svoj način z visoko profesionalnostjo in požrtvovalnostjo dali pečat človečnosti.

Bolnišnica po vojni

Nadaljnje delo bolnišnice je vojna zaznamovala po svoje, predvsem s težavami, ki so nastale pri zagotavljanju sredstev za delovanje bolnišnice. Kljub objektivno zelo resnim težavam pa sta zagnanost in osamosvojitveni zanos dajala zdravstvenim delavcem dovolj moči za opravljanja nadaljnjega dela s prilagajanjem, iskanjem praktičnih rešitev in zavzetostjo. Iz letnih poročil nekaterih dejavnosti za leto 1991 povzemamo zaključke.

V. d. direktorja bolnišnice je v letnem poročilu za leto 1991 med drugim zapisal (Trček, 1992):

»Poročilo za leto 1991 ne bi bilo popolno, če ne bi omenil vojne, ki je dobro oplazila tudi našo regijo. V času spopadov smo oskrbeli 79 ranjencev, od tega dosti civilistov. Osebe operativnih oddelkov je organiziralo delo tako, da je bilo stalno na razpolago dovolj ekip. Prihajali so prostovoljno ob alarmih ali radijskih poročilih o spopadih in ostajali v bolnišnici kolikor je bilo potrebno, ne da bi dobili za dodatno delo kako plačilo.

Pomoč smo dobili od sosedov iz Madžarske in Avstrije, ki so nam bili pripravljeni takoj pomagati s krvjo in materialom. Vse poškodbe smo oskrbeli takoj z delom več ekip paralelno. Kljub maksimalni strokovni pomoči so bile poškodbe prebude za enega vojaka in enega civilista. Opozarjamo pa na žalostno dejstvo, da naša bolnišnica nima

nobenega prostora, ki bi ga lahko uporabili, kot zaklonišče in bi v primeru napadov kakršne spremljamo drugod v bivši Jugoslaviji, prišlo do večjega števila mrtvih in ranjenih in bi morali delo v bolnišnici prekiniti.«

Operativni oddelki, predvsem kirurški z intenzivnim zdravljenjem in anestezijskimi storitvami, so med vojno prevzeli glavnino dela. Predstojnik kirurškega oddelka je v poročilu zapisal (Kous, 1992):

»Posebej bi rad izpostavil v tem poročilu delo med časom vojne in tik po njej. V času vojne smo oskrbeli 79 vojnih poškodb in to pripadnikov TO, pripadnikov armade in pa civilistov, ki so bili v tem času poškodovani. Pa ne gre samo za poškodbe, ampak za to, da smo se s tovrstnimi poškodbami vsi zdravstveni delavci srečali prvič, to je bilo za vse nas nekaj novega, kajti to smo poznali samo iz knjig. Moram poudariti, da so tu sodelovali vsi profili zdravstvenih delavcev in prispevali veliko prostovoljnih ur, tako da v nobenem trenutku ni bil oddelek ne adekvatno zaseden in smo lahko tako v vsakem trenutku oskrbeli vse poškodovance. Odpustili smo namreč vse bolnike, ki niso nujno potrebovali bolniške oskrbe. Kljub vsemu temu pa sta nam dva pacienta umrla in sicer en civilist in en pripadnik JA.«

V pomanjkanju časa za pripravo poročila je nastal skromen zapis predstojnice oddelka za anestezijo in reanimacijo, ki daje le slutiti vso globino prizadevanj, odrekanj in žrtev celotnega osebja, da je bilo opravljeno vse delo (Šmajgert, 1992):

»V času vojne v Sloveniji od 26. 6. 1991 do konca sem organizirala delo tako, da so praktično vsi naši delavci bili prisotni na delu 24 ur. V tem času so bili izjemno pridni in zavedni. Mnenja sem, da bi pravzaprav vsi delavci na Kirurškem oddelku in Oddelku za anestezijo zaslužili posebno priznanje za požrtvovalnost v času vojne.«

Klinično delo je neobhodno povezano z dobro diagnostiko, zato je bila tudi pri oskrbi ranjencev in poškodovancev nepogrešljiva dejavnost osebja rentgenološkega oddelka (Kocjančič, 1992):

»Zmanjšanje preiskav v letu 1991 je posledica vojne na Slovenskem, saj smo več mesecev praktično delali v vojnih oziroma povojnih razmerah. V kasnejših mesecih leta nismo mogli normalno vršiti preiskave, ker nismo imeli ne filmov, ne kontrastov, ne kemikalij. Izostale so tudi preiskave CT, ki je v okvari. Zaradi vojne v Jugoslaviji delavci –serviserji ameriške firme General Electric, ki bi morali montirati neke dele imajo kot Američani oziroma ameriški delavci prepovedano stopiti na ozemlje bivše Jugoslavije. ... V času vojne smo rentgenološko obdelali 27 pacientov. V glavnem, so bile to strelne poškodbe in pa poškodbe zaradi eksplozivnih teles. Vse poškodbe so bile direktno vezane na vojno. Nekaj teh pacientov smo obdelali tudi z ultrazvokom.«

Vojne razmere so na svoj način zaznamovale delovanje vseh enot bolnišnice. Specialisti posameznih področij so se redno vključevali v konziliarne obravnave kirurških pacientov in tudi delo oddelkov prilagajali možnim zahtevam vojskovanja. Na manjših oddelkih smo zagotavljali potreben prostor v primeru povečanega pritoka ranjencev, vanje

nameščali manj poškodovane in tudi nekatere pripadnike JLA, ki niso hoteli več sodelovati v vojni, a so bili pripeljeni v bolnišnico. Predvsem specialisti očesnega in ušesnega oddelka so bili pri oskrbi ranjencev z eksplozivnimi sredstvi stalno na delu. Predstojnica očesnega oddelka je delček posebnih razmer v poročilu opisala takole (Trček Alenka, 1992):

»Leto 1991 sta zaznamovala dva posebna dogodka, ki sta se odražala tudi pri delu na oddelku, vojna na Slovenskem in štrajk zdravstvenih delavcev Slovenije. V tem času smo morali prekiniti redno delo na oddelku in praktično izprazniti bolniške sobe.«

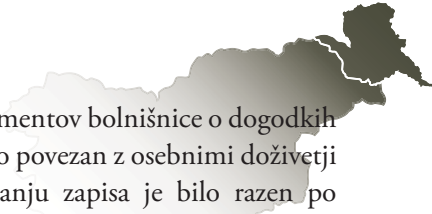
Vsa dejavnost je zahtevala dobro utečen sistem oskrbe z zdravili in medicinskim materialom. Skupaj z odgovornimi na republiški ravni je osebje, predvsem v bolnišnični lekarni, že pred izbruhom spopadov zagotovilo dokajšnje zaloge in si predvsem v oteženih razmerah podobno kot ostali zdravstveni delavci s požrtvovalnostjo, nesebičnostjo in odrekanjem prizadevalo zagotoviti vse potrebno. Na enak način je potrebno izpostaviti tudi vse izvajalce storitev v laboratorijski dejavnosti, sterilizaciji, čistilno-transportni službi, ekipe vzdrževalcev in pripravljavcev hrane. Predstojnica bolnišnične lekarne je zapisala (Bernat, 1992):

»V minulem letu smo žal doživeli tudi vojno, ki je bistveno spremenila obsega našega dela. Dosti neevidentiranega dela smo opravili pri humanitarnih pošiljkah, ki jih je nemogoče finančno ovrednotiti in tudi ne zajeti po točkovnih vrednostih. Teža dela je za približno 20 % celotnega obsega dela v lekarni od meseca junija dalje.«

Prav za vsakim posameznikom v bolnišnici je iz vojnega časa ostala enkratna podoba prizadevnosti in razdajanja. Pogosto je bila pripravljenost za pomoč višja od lastnih interesov in postavljena nad lastne potrebe. Zato je delo tudi v najtežjih trenutkih na vseh področjih potekalo zanesljivo, oskrba je bila na takrat najvišji možni ravni, sporočilo bolnišnice vsem sodelujočim v spopadih pa je bilo, da smo tukaj zaradi njih, da jim želimo samo dobro in boje brez kakršnih koli ran ali poškodb. Če pa bi že do njih prišlo, se naj zavedajo, da je za njimi učinkovit sistem zagotavljanja pomoči, ohranjanja zdravja in življenj.

Zaključek

Statistični podatki prikazujejo takratno delo s preprostimi številkami: med osamosvojitveno vojno v Sloveniji je murskosoboška bolnišnica oskrbela 79 ranjencev. 29 poškodovanih oseb je bilo hospitaliziranih, med njimi 12 teritorialcev in miličnikov, 12 vojakov JLA in pet civilistov. Trije zdravljeni so bili premeščeni na nadaljnje zdravljenje v druge ustanove, dve poškodovani osebi sta umrli, ostale poškodovane osebe pa so bile po nudeni medicinski pomoči zdravljene ambulantno. Med umrlimi sta bila vojak JLA iz Bosne in Hercegovine in civilist z Janževega vrha. Stroški zdravljenja ranjencev in ostalih prizadetih so znašali skorajda 500.000 dinarjev (okrog 38.000 DEM), skupni stroški, ki jih je bolnišnica imela zaradi izrednih razmer, pa so znašali 811.440 dinarjev (62.500 DEM po takratnem uradnem tečaju).

Pregled zdravstvene dokumentacije in drugih dokumentov bolnišnice o dogodkih med osamosvojitveno vojno je po skoraj 24 letih nepogrešljivo povezan z osebnimi doživetji in izkušnjami sodelujočih pri oskrbi pacientov. Pri nastajanju zapisa je bilo razen po razpoložljivih dokumentih neobhodno potrebno poseči po osebnih izpovedih. Imenovanje posameznikov, ki so zaslužili priznanje za profesionalno in strokovno delo, bi vsekakor bilo umestno, toda ker pravzaprav nikoli ni nastal seznam vseh sodelujočih, bi verjetno bilo krivično do vsakega, ki bi bil izpuščen. Dobitnik priznanja za izjemne zasluge pri obrambi svobode in uveljavljanju suverenosti Republike Slovenije v letu 1992, predstojnik kirurgije Štefan Kous, dr. med., spec. krg., je po besedah takratnega direktorja povzdignil imena vseh nas na zaslužen piedestal tvorcev samostojne Slovenije, vsakega s svojim koščkom prispevka k osamosvojitveni vojni.

Splošna bolnišnica Murska Sobota se je tudi v najtežjih trenutkih zmeraj izkazala kot prijazna bolnišnica sredi pomurske ravnine, zahvaljujoč predvsem predanim, vestnim in širokosrčnim ljudem, ki so v njej zaposleni in znajo ter zmorejo svojo lastno človečnost nadgrajevati s strokovnim znanjem in uporabo pridobljenih veščin.

Viri

- Bernat, Nada, 1992. Letno strokovno poročilo Bolnišnične lekarne Murska Sobota za leto 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Habulin, Tomislav, 2011. Aktivnosti pomurske milice v vojni za Slovenijo. Diplomsko delo. Maribor: Fakulteta za varnostne vede.
- Kocjančič, Jože, 1992. Rentgenološki oddelek, Letno poročilo za leto 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Kous, Štefan, 1992. Poročilo o delu kirurškega oddelka v letu 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Muzej Slovenske vojske, 2006. Vojna za Slovenijo 1991, Ljubljana: Revija Slovenska vojska.
- Šmajgert, Jelena, 1992. Letno poročilo Oddelka za anestezijo in reanimacijo za leto 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Trček, Alenka, 1992. Poročilo očesnega oddelka za leto 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Trček, Anton, 1992. Splošna bolnišnica Murska Sobota, Strokovno poročilo za leto 1991, Murska Sobota: SPMS.
- Vestnik, posebne in redne izdaje od 28. 6. 1991 do 11. 7. 1991.